

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

УДК 340.12

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ;

Сердюк Іван Вікторович – ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Здійснено аналіз основних концептуальних підходів до розуміння сутності інформаційного суспільства як суспільства нового типу. Аргументовано, що головною цінністю такого соціуму є формування інформаційного простору, безперешкодний доступ до якого підвищує якість життя, розширює можливості людини, сприяє розвитку й відкритості суспільства, а також змінює модель взаємодії держави та громадянина. Доведено, що процес побудови інформаційного суспільства є складною задачею, яка вимагає комплексного підходу, заснованого на верховенстві права й дотриманні інтересів особистості, суспільства та держави.

Ключові слова: інформаційне суспільство; мережеве суспільство; інформація; суспільство знань; комунікативне суспільство; інформаційна політика.

Інформаційна революція, що відбувається в сучасному суспільстві, пов'язана не лише із формуванням і розвитком глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, а й із докорінною трансформацією життя особистості, суспільства та держави. В інформаційному суспільстві з'являються якісно нові можливості для соціалізації особистості, доступу до накопичених

людством знань, реформування державного управління на основі становлення електронного уряду та здійснення інформаційної політики держави з метою забезпечення відкритості й прозорості. Усі ці процеси узагальнюються в соціально-філософських, економічних, політичних концептах, загальноприйнятих принципах і нормах міжнародного права, під час формування державної політики. Водночас багатоманітність підходів до розуміння сутності інформаційного суспільства, відсутність єдиної термінологічної бази зумовлюють необхідність дослідження генези й інституалізації зазначеної категорії.

Метою дослідження є здійснення аналізу основних концептуальних підходів до визначення поняття інформаційного суспільства та його сутнісних складових.

Термін «інформаційне суспільство» увів у науковий обіг на початку 60-х рр. XX ст. американський економіст Ф. Махлуп, який застосував його в дослідженні інформаційного сектору економіки на прикладі США. Водночас авторство іменування цієї категорії остаточно не встановлено і приписується, зокрема, професорові Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші. Протягом 1970–80-х рр. найбільший внесок у розвиток цієї теорії зробили Д. Ванг, Г. Дордіг, Р. Мансел, Й. Масуда, М. Порат, М. Рубін та ін. Дослідники вважали процес становлення інформаційного суспільства глобальною революцією, що не обмежується технологічними нововведеннями, а опосередковує перехід до якісно нового стану всього суспільства. У 1990-ті рр. відбувся новий етап розвитку концепцій глобального інформаційного суспільства. Так, з-поміж інших слід виокремити праці П. Друкера, М. Кастельса, М. Маклюєна, Ф. Уєбстера. Вивчення процесу вступу людської цивілізації в нову стадію розвитку, тобто стадію інформаційного суспільства, відображено і в дослідженнях вітчизняних учених, які розробили власні підходи до визначення сутності й окреслення проблем інформаційного соціуму. Серед них слід зазначити С. Л. Гнатюка, І. О. Давидову, О. Г. Данильяна, О. П. Дзьобаня, Д. В. Дюжева, С. Б. Жданенко, С. І. Здіорука, М. З. Згуровського, В. П. Колісника, А. В. Колодюка, М. Б. Кушнарьова, Ю. В. Нестеряка, А. В. Пазюка, І. В. Пиголенка, В. Г. Пилипчука, Н. А. Савінову, О. М. Селезньову, В. М. Скалацького та ін.

Акцентування уваги на ролі технологічного прогресу та систематизації теоретичного знання як визначальних чинниках формування нового суспільства закономірно зумовило появу теорій, у яких ці фактори постали не лише як системотворчі, а й як єдино гідні уваги риси сучасного соціуму. Визнання визначальної ролі інформації та знань у суспільному житті сприяло закріпленню поняття «інформаційне суспільство». У межах ідеології інформаційного соціуму існують різноманітні напрями й тенденції, що концентрують свою увагу на різних аспектах суспільних відносин і його соціальних перспектив.

Найбільш розвинутою вважають концепцію інформаційного суспільства М. Кастельса, яку він виклав у тритомній праці «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура». У дослідженні здійснено ретельний аналіз ролі інформації в сучасну епоху, зокрема розроблено теорію мережевого суспільства. Автор не використовує звичну термінологію, зауважуючи, що термін «інформаційне суспільство» лише підкреслює роль інформації в суспільстві. На його думку, інформація в широкому сенсі слова як передача знань мала важливе значення в усіх суспільствах, включаючи середньовічну Європу. Термін «інформаційне» у праці філософа вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, у якій завдяки новим технологічним умовам, генерування, обробка й передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності та влади [1, с. 243]. У цьому соціумі соціальні й технологічні форми соціальної організації охоплюють усі сфери діяльності, починаючи від домінантних і закінчуючи об'єктами повсякденного життя.

Одним із ключових концептів М. Кастельса є поняття мережі. На його думку, сучасний капіталізм організований за зразком Інтернету – глобальної інформаційної мережі, що охоплює всі країни, незалежно від політичних і державних кордонів. Базовою структурною моделлю соціальної взаємодії в такому суспільстві стає мережевий проект, створений не окремою групою, а учасниками мережі. Усе вирішує інформація та контроль над нею: «У новому, інформаційному способі розвитку джерело продуктивності наявне в технологічному генеруванні знань, обробки інформації та символічної комунікації. Специфічним

для інформаційного способу розвитку є вплив знання на власне знання як головне джерело продуктивності» [2, с. 39]. Однак головною рисою мережевого суспільства є навіть не інформація чи знання, а зміна напряму їх використання, унаслідок чого особливої ваги в житті людей набувають глобальні мережеві структури, що витісняють попередні форми особистої й речової залежності. М. Кастельс підкреслює: «Не всі соціальні виміри й інститути відповідають логіці мережевого суспільства, як власне й індустріальні суспільства протягом тривалого часу включали численні доіндустріальні форми людського існування. Але всі суспільства інформаційної епохи дійсно пронизані – з різною долею інтенсивності – повсюдною логікою мережевого суспільства, чия динамічна експансія поступово абсорбує та підкорює попередні соціальні форми» [2, с. 505]. Динамізм соціальної структури мережевого суспільства, його глобальний характер, зумовлений фінансовими ринками, інформаційними потоками, робить із нього систему, що постійно розширюється, проникає різними шляхами та з різною інтенсивністю в усі суспільства. На думку М. Кастельса, мережеве суспільство не є моделлю успіху, це скоріше загальна характеристика нової соціальної структури [2, с. 588]. Він стверджує, що централізована система прийняття рішень від Метрополії до Периферії поступається місцем мережам, які ґрунтуються на принципах децентралізації та спільної координації самопрограмованих і самопрямуючих суб'єктів [2, с. 163]. Мережеві організаційні принципи використовують не лише транснаціональні корпорації, а й держави, оскільки вони розвиваються в умовах високої залежності від макроекономічних чинників.

Ґрунтовне дослідження індустріального суспільства представлено в роботі британського соціолога Ф. Уебстера «Теорії інформаційного суспільства», де автор намагається проаналізувати як переваги, так і недоліки концепцій інформаційного суспільства. Він відмічає, що, незважаючи на відмінності в позиціях, інтерпретаційних схемах, увазі до тих чи інших аспектів розвитку суспільства, усі дослідники констатують значення інформації й інформаційних технологій, їх особливу роль у сучасному світі [3, с. 7]. Дослідник виокремлює шість головних критеріїв для характеристики інформаційного суспільства: технологічний, економічний, просторовий, культурний та

якісний [3, с. 14]. Зasadничим принципом перших п'яти критеріїв є переконання, що кількісні зміни у сфері інформації зумовлюють виникнення якісно нового типу соціального устрою – інформаційного суспільства. Ф. Уебстер формулює нове визначення вказаного феномену, в основі якого лежить якісний критерій, зумовлений не тим, що «в сучасному світі стало набагато більше інформації, а тим, що її характер змінив образ і стиль життя людей» [3, с. 14]. Аналогічний підхід передбачає, що основою поведінки сучасної людини слугують теоретичне знання й інформація. Також Ф. Уебстер вважає, що в такому соціумі ключовими стають гуманістичні принципи управління суспільством, що ґрунтуються на прозорості влади, загальному доступі до інформації, демократичності прийняття суспільних рішень.

Чимало дослідників, звертаючи увагу на філософсько-правову проблематику інформаційного суспільства, стверджують, що в ньому буде представлено нову систему регулювання соціальних відносин – відповідальне саморегулювання як більш складну форму контролю соціально значущих дій, у якій не буде прямого директивного управління, притаманного позитивному праву. Інформаційне суспільство, засноване на визнанні безумовної значущості кожного свого учасника, заперечує директивне управління, яке заздалегідь обмежує взаємодію владною адміністративною нерівністю, пригнічуючи свободу, природний рух і становлення інформаційного простору. М. К. Мамардашвілі підкреслює, що перехід на новий рівень соціально-правового розвитку можливий лише за умови усвідомлення права об'єктом, якому притаманне становлення, процесуальність, що, відповідно, формує ментальну установку на «відмову від визнання існування певного передбаченого світу з готовими законами й сутностями» на засадах усвідомлення того, що «дещо неможливо передбачити у вигляді закону, а можна лише встановити як закон» [4]. Згідно із концепцією М. К. Мамардашвілі, для розв'язання цієї проблеми необхідно докорінним чином змінити ментальну установку на право як передбачувану караючу силу, що діє у форматі «влада – підпорядкування». Усвідомлення глибинних засад правових явищ дає змогу вивести на перший план регулятивну, а не охоронну, функцію права, що є характерною особливістю інформаційного

суспільства. У цьому контексті слушною є точка зору І. Бачило про те, що інформаційне суспільство як найбільш організована соціальна система передбачає не лише інтенсивний обіг інформації, а й більш високий ступінь регулювання цих відносин, зокрема необхідних обмежень у цій сфері, що можливо забезпечити передусім завдяки правовій основі [5, с. 64]. Українська дослідниця Н. Б. Новицька підкреслює, що, окрім технологічної складової, формування інформаційного суспільства ґрунтується також на гуманітарній та правовій складових [6, с. 165]. Такий підхід є особливо важливим з огляду на дослідження правових проблем становлення глобального інформаційного суспільства.

Теоретичні й практичні аспекти створення та розвитку зазначеного соціуму, його сучасні тенденції й доміанти, виклики та загрози нині активно досліджують вітчизняні науковці. Так, розглядаючи витoki інформаційного суспільства, М. Згуровський виокремлює три періоди (концепції) його розвитку на межі ХХ–ХХІ ст.: комунікаційний, інформаційний і суспільство знань. У комунікаційному суспільстві 80-х – початку 90-х років відбувалося «перетворення важливої для людей інформації в цифрову форму, створення архівів для її збереження, передача її на значні відстані за допомогою нової техніки, а також було започатковано розвиток глобальної комп'ютерної мережі Інтернет» [7]. В інформаційному суспільстві другої половини 90-х рр. інформація перетворилася на товар, який можна було продавати й купувати. Водночас вона ще не стала знанням, не набула особистісного виміру. У суспільстві, що ґрунтується на знанні, інформаційно-комунікативні технології повинні реально поєднуватись із людською, творчою компонентою.

Розглядаючи концепцію інформаціоналізму, А. Колодюк зауважує: «Досліджуючи теорію інформаційного суспільства як парадигму суспільного розвитку, можна сказати, що вона певним чином поєднала в собі всі найкращі здобутки людства, дала поштовх позитивним зрушенням у всіх інших нетехнічних сферах людської життєдіяльності й задоволення потреб, ставши основою розвитку людських потенціалів, якнайширшої реалізації громадянських прав і свобод особи, поставивши пов'язані з цим відносини на якісно новий рівень існування» [8, с. 18]. Водночас О. Воробйова звернула увагу на те, що в Україні проблеми інформаційного суспільства первинно були сформульовані в

межах різних кібернетичних теорій. Дослідниця зазначає, що інформаційне суспільство «забезпечує комплексний та органічний розвиток людини, створює для неї необхідні умови духовного поступу, накопичення національного людського капіталу як основи розвитку нового типу соціальної організації» [9]. З'ясовуючи сутнісні риси інформаційного суспільства, О. Селезньова доходить висновку, що воно не є сталим поняттям, оскільки нині лише «можна спостерігати його становлення, адже характерні ознаки інформаційного суспільства тільки формуються» [10, с. 92].

Вітчизняні науковці вважають становлення відкритого інформаційного суспільства однією з пріоритетних цілей української держави. Процес формування такого соціуму в Україні в умовах переходу від інформаційної закритості до презумпції відкритості інформації є досить складним. Очевидно, що наша держава перебуває лише на початку цього процесу і відстає від промислово розвинених країн світу. Так, низка дослідників зауважує, що «для країн, схожих на сучасну Україну, яка донині перебуває в стані цивілізаційної невизначеності, інформаційне суспільство, на жаль, багато в чому залишається радше популярним гаслом із лексики європейських декларацій, ніж реальною практикою» [11, с. 5]. Така оцінка пояснюється тим, що в прогресивних країнах інформаційне суспільство визначають як «гуманітарну категорію, що описує якісні суспільні трансформації, зміщення акцентів із виробничої до невиробничої сфер, зміну характеру інформаційних потоків, групових та індивідуальних ідентичностей» [11, с. 6]. В інформаційно розвинених країнах державна політика зосереджена на доктринальних підходах, які допомагають контролювати суспільні зміни, зумовлені телекомунікаційними технологіями. Раніше ми вже зазначали, що Інтернет в Україні – це один аспект, а фактично сприяння його розвитку завдяки створенню відповідної законодавчої бази й певним заходам із боку уряду та інших органів державної влади – зовсім інший аспект [12].

Важливою проблемою розвитку інформаційного суспільства в Україні є те, що держава не відіграє керівної ролі в цьому процесі: інституціональні інструменти реалізації державної політики є малоефективними. Одним із заходів подолання такої ситуації є Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного

суспільства в Україні на 2007–2015 роки», зміст і філософія якого загалом відповідають потребам українського суспільства та держави [13]. У Законі визначено сутнісні риси інформаційного суспільства: відкритість для всіх, орієнтованість на інтереси людей, вільний доступ до інформації, знань, реалізація людського потенціалу, суспільний та особистий розвиток, підвищення якості життя. Таке визначення загалом відповідає Декларації принципів інформаційного суспільства, прийнятій на Всесвітньому саміті ЮНЕСКО, у якій висвітлено такі базові принципи зазначеного суспільства: свобода висловлювання думок, якісна освіта для всіх, універсальний доступ до знань та інформації, повага до культурного й мовного розмаїття. Концепція ЮНЕСКО також акцентує увагу не на «глобальній одноманітності, а на визвольній різноманітності, плюралізмі та загальній участі» [14]. Ідеться про те, що нові технології відкривають неабиякі можливості для прискорення розвитку, сприяють активній участі людей в управлінні суспільством. Фундаментом суспільства нового типу повинно стати дотримання прав людини й основних свобод, зокрема свобода самовираження.

Декларація принципів інформаційного суспільства визначає загальний вектор багатьох теоретичних уявлень і політичних прагнень представників різних країн, відображаючи комплекс філософських, соціально-політичних, соціологічних, культурологічних і технологічних уявлень щодо майбутнього інформаційного суспільства. Цей документ покликаний стати основою формування принципово нової інформаційної політики, що буде враховувати не лише технічні, технологічні аспекти проблем інформаційного суспільства, а й гуманітарні. Інформаційне суспільство як конструктивну ідею для реалізації комплексу цивілізаційних перетворень почали активно використовувати для ініціювання державних програм у всьому світі, але шляхи реалізації потенціалу такого соціуму в різних країнах набувають специфічних ознак. Це відбувається з певних причин. Будь-яка суверенна держава самостійно визначає стратегію власного розвитку загалом і політику розвитку окремих сфер діяльності, урахуовуючи необхідність реалізації національних інтересів і цілей. Отже, концепція глобального інформаційного суспільства становить комплекс національних концепцій входження в загальносвітовий інформаційно-

комунікативний простір, які враховують культурну самобутність кожної нації. Держава, яка прагне до рівноправної інтеграції в глобальний загальносвітовий інформаційний простір, повинна розробити й поетапно реалізовувати ефективну національну інформаційну політику, котру слід визнати пріоритетною задачею державного управління щодо забезпечення переходу до інформаційного суспільства.

Зазначимо, що в Україні на сьогодні розроблено певну законодавчу та правову базу у сфері становлення інформаційного суспільства (нормативно-правові акти, національні програми, ратифіковані міжнародні документи). Крім вищезгаданого Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V, це – Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 3 липня 2014 р. № 1565-VII, Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства» від 28 листопада 2012 р. № 1134, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 р. № 386-р, Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» (Декларація ООН, прийнята в редакції від 12 грудня 2003 р.), Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (міжнародний документ від 22 липня 2000 р.) тощо. У межах чинного законодавства визначено ключові напрями реалізації стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, серед яких:

прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в усі сфери суспільного життя;

забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення;

розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція зі світовою інфраструктурою;

державна підтримка нових «електронних» секторів економіки;

створення загальнодержавних інформаційних систем;
збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування;
державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації;
використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою та громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;
ефективна участь усіх регіонів країни в процесах становлення інформаційного суспільства;
захист інформаційних прав громадян щодо доступності інформації, захисту особистої інформації;
удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин;
покращення стану інформаційної безпеки тощо.

Як зауважує Л. Перевалова, труднощі здійснення цього проекту пов'язані з «недостатньою технічною базою, складним фінансовим забезпеченням цього процесу, неналежним законодавчим супроводом, а також відсутністю ґрунтовних наукових досліджень щодо процесу формування інформаційного суспільства та його складових з урахуванням передового зарубіжного досвіду» [15, с. 43].

Дослідники виділяють низку ключових проблем процесу становлення інформаційного суспільства в Україні. Це, передусім, «недієва система державного регулювання медіапростору, відсутність єдиного бачення напрямів його подальшого розвитку, недостатня інформаційна присутність України в глобальному медіапросторі, інформаційна залежність від іноземних держав і медіаструктур, незадовільний стан мережі кабельного радіомовлення, застаріле технологічне обладнання українських телерадіокомпаній, недостатній рівень розвитку новітніх засобів комунікації, монополізм кабельного мовлення, надзвичайно повільний перехід на цифровий формат мовлення, ринкова стихійність телекомунікаційних мереж і комп'ютеризації, нерегульованість підготовки та працевлаштування в межах держави ІТ-фахівців, недостатня

кількість державних програм, що стосуються формування інформаційного суспільства» [16, с. 11].

Інформаційне суспільство як певний етап розвитку людської цивілізації має на меті надання соціуму можливості створення інструменту ефективного вирішення власних задач якісно новими засобами. Інформаційне суспільство – це суспільство нового типу, формування якого відбувається в результаті нової глобальної соціальної революції, що передбачає прискорений розвиток і конвергенцію інформаційно-комунікативних технологій; суспільство знань, у якому головною умовою благополуччя кожної людини і кожної держави стає знання, отримане завдяки вільному доступу та вмінню працювати з інформацією; глобальне суспільство, у межах якого обміну інформацією не заважають ані часові, ані просторові, ані державні кордони; суспільство, яке з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває кожному нові можливості для самореалізації. Здійснений аналіз підтверджує необхідність та актуальність подальшого дослідження проблем інформаційного суспільства на сучасному етапі, з'ясування можливих наслідків його розвитку як для окремих індивідів, так і для цивілізації загалом.

Головною цінністю інформаційного суспільства є формування інформаційного простору, безперешкодний доступ до якого підвищує якість життя й розширює можливості людини, сприяє розвитку та відкритості соціуму. В інформаційному суспільстві відбувається зміна моделі взаємодії держави й громадянина завдяки використанню інформаційно-комунікативних технологій. Процес його становлення є складною задачею, яка вимагає комплексного підходу, інтеграції різних галузей знань і сфер діяльності задля врахування інтересів особистості, суспільства і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – 640 с.

2. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. О. И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с.

3. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

4. Мамардашвили М. К. Классический и неклассический идеалы рациональности [Электронный ресурс] / М. К. Мамардашвили. – М. : Лабиринт, 1994. – Режим доступа: http://philosophy.ru/library/mmk/knir/mam_rat1.html. – Загл. с экрана.

5. Бачило И. Л. Информационное право [Электронный ресурс] : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. Б. Н. Топорнина. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 789 с. – Режим доступа: http://www.hay-book.ru/load/uchebniki_i_lekcii/i/informacionnoe_pravo_bachilo_i_llopatin_v_n_fedotov_m_a/11-1-0-606. – Загл. с экрана.

6. Новицька Н. Б. Право і мораль як соціальні регулятори формування інформаційного суспільства в Україні / Н. Б. Новицька // Науковий вісник Національного університету податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 1 (56). – С. 164–169.

7. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви і Тунісу [Електронний ресурс] / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2005. – 9 верес. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/shlyah_do_informatsiynogo_suspilstva_vid_zhenevi_do_tunisu.html. – Назва з екрана.

8. Колодюк А. В. Теоретичне обґрунтування поняття та виникнення інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / А. В. Колодюк // Борисфен. – 2004. – № 11 – С. 18–19. – Режим доступу: <http://slv.com.ua/darom/raznoe/161.html>. – Назва з екрана.

9. Воробйова О. Інформаційне суспільство та його вплив на становлення електронного бізнесу [Електронний ресурс] / О. Воробйова // Демократичне врядування. – 2010. – Вип. 5. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik5/fail/+Vorobjova.pdf>. – Назва з екрана.

10. Селезньова О. М. Інформаційне суспільство: сутність, особливості, становлення / О. М. Селезньова // Інформація і право. – 2013. – № 3 (9). – С. 91–96.

11. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості [Електронний ресурс] : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – Київ : Нац. ін-т стратег. досліджень, 2010. – 29 с. – Режим доступу: http://www.vmurol.com.ua/upload/Navchalno_motodichna_robota/Navchalno_motodichna_materiali/Novi-media/Infosuspilstvo_Ukrayini_2010.pdf. – Назва з екрана.

12. Кушакова-Костицька Н. В. Законодавче регулювання Інтернету в Україні: проблемні питання й перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Н. В. Кушакова-Костицька // Юридичний журнал. – 2003. – № 3. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=104>. – Назва з екрана.

13. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.

14. Декларация принципов «Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии» (Женева, 2003 г.) [Электронный ресурс]. – Тунис, 2005. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57. – Загл. с экрана.

15. Перевалова Л. В. Перспективи формування інформаційного суспільства в Україні / Л. В. Перевалова // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі : зб. наук. ст. та тез наук. доп. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 26 жовт. 2012 р.). – Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2012. – С. 41–45.

16. Нестеряк Ю. В. Механизмы реализации государственной информационной политики в Украине [Электронный ресурс] / Ю. В. Нестеряк // Актуальные проблемы современности: наука и общество. – 2014. – № 2 (3). – С. 9–13. – Режим доступа: http://i-journal.net/jdoc/apc_3.pdf. – Загл. с экрана.
